

Předmluva

„accipe igitur opusculum de inconexis continuum,
de diversis unum, de seriis ludicrum, de alieno nostrum, [...]“
(Auson. *Epist. ad Paulum, praef.* 18n.)

V literatuře snad nelze najít výstižnější charakteristiku básní zvaných *centones*, než jsou výše citovaná slova, pocházející z programového prohlášení Decima Magna Ausonia, jednoho z tvůrců této poněkud umělecké formy pozdně antické poezie. Pozoruhodný řetězec protimluvů, jež autor použil k přiblížení specifik centonu, reflektuje rozporuplnost, která je příznačnou vlastností centonární poetiky, jež vzbuzovala v literárněkritických kruzích nedůvěru a pohoršení až hluboko do moderní doby. Centony jsou básně koncipované jako mozaiky citátů klasických autorů; v kontextu antiky se jedná téměř výhradně o skladby „sešité“ z veršů nebo jejich částí převzatých z Homéra či Vergílie. Fragmenty této kanonické epické tvorby se v centonárních textech stávají součástí nového významového horizontu i žánrového kódu; jednotlivé střípky klasické poezie se ocitají pod jakýmsi pomyslným kaleidoskopem, jehož otočením vznikají pokaždé nové literární obrazy. Právě posun mezi výchozími a aktualizovanými významy citovaných veršových fragmentů je přitom nositelem a měřítkem estetické funkce této básnické techniky. Svou formální i obsahovou koncepcí tak centony (v reakci na zakonzervování klasického kánonu) svérázným způsobem dovršují antickou tradici tvůrčí nápodoby zvané *imitatio cum variatione*.

Jakkoliv od doby, kdy byly antické *centones* objeveny pro moderní bádání, uplynulo již více než půl století, některé ze základních otázek, jež v souvislosti s touto osobitou formou recepce klasických autorů vyvstávají, nebyly dosud uspokojivým způsobem zodpovězeny. Právě tyto problematické aspekty centonární poezie jsou předmětem úvodních dvou kapitol. Nejprve se věnují spletné otázce historického vývoje metaforických termínů označujících dotyčné básnické výtvořiny v klasických jazycích, včetně jejich půvabné etymologie (kap. 1.1.). Na základě klíčových svědectví antických a raně středověkých autorů (kap. 1.2.) a korpusu dochovaných antických centonů je dále stanoveno několik základních charakteristik této literární formy (kap. 1.3.), které ji vymezují oproti jiným podobným způsobům zacházení s odkazem kanonických autorů v antické literatuře. Ve stručnosti je traktována také otázka potenciální žánrové identity centonů (kap. 1.4.).

Schematickému přehledu dochované antické centonární tvorby (kap. 2.2.) předchází kapitola (2.1.) o zárodcích této básnické metody, kde se pozornost obrací nejen k technice homérských pěvců a prozimetrickému literárnímu stylu, tradičně spojovanému s žánrem menippské satiry, ale i k celkovému literárnímu klimatu, které dalo centonům vzniknout.

Další, v pořadí třetí kapitola podává shrnutí moderního bádání v oblasti antické (homérské a vergiliovské) centonární produkce. Obsahuje přehled hlavních trendů ve studiu centonů v posledních desetiletích a nástin perspektivních směrů pro další výzkum.

Čtvrtá kapitola představuje teoretický základ studie. Po nastínění počátků a rámcovém vymezení dvou hlavních směrů teorie intertextuality (kap. 4.1.) je pojednáno o aplikovatelnosti tohoto poststrukturalistického konceptu na centonární básně (kap. 4.2.; součástí je i komentář k používanému terminologickému aparátu). Kap. 4.3. přináší kritéria navržená s cílem co nejkomplexněji postihnout a vyhodnotit systém intertextuálních odkazů v centonárním textu, tedy aluzivní potenciál jednotlivých citátů a jejich vzájemnou interakci.

Následuje literárněkritický rozbor (kap. 5.) sedmi pozdně antických vergiliovských centonů, jež můžeme z žánrového hlediska klasifikovat jako mytologická epyllia (*Narcissus, Iudicium Paridis, Hippodamia, Hercules et Antaeus, Progne et Philomela, Europa a Alcesta*). Nejprve je zdůvodněn samotný výběr zkoumaných textů a jsou představeny existující teze o charakteru nápodoby Vergiliovvy poezie v této části centonární tvorby (kap. 5.1.). Navazují předběžné úvahy o žánrových charakteristikách a tematické náplni tohoto souboru centonů ve vztahu k jejich zdroji (kap. 5.2.). Každý centonární text následně podrobují detailní intertextuální analýze (kap. 5.3.-5.7. a 5.9.-5.10.), zaměřené na významotvorné aluze propojené určitým obsahovým prvkem. Spojující linií těchto dílčích studií je rozbor vergiliovských intertextuálních protějšků jednotlivých centonárních postav. Vedle primárního (vergiliovského) aluzivního potenciálu citátových jednotek centonů jsou přitom zkoumány i jejich sekundární literární vzory. Získané poznatky shrnují formou dvou dílčích závěrů (kap. 5.8. a 5.11.), v nichž je na základě typických způsobů aluzivního navazování v centonárních textech vyhodnocena povaha jejich recepce Vergiliova díla.

Samotný závěr knihy obsahuje zobecňující přehled odhalených typů aluzivních strategií, které odrážejí několik základních způsobů zacházení se zdrojovými verši v centonech.

* * *

Chtěla bych poděkovat všem, kteří svou radou, dobře mířenou otázkou či povzbuzením přispěli k výsledné podobě této publikace, zvláště oběma odborným recenzentům, jejichž cenné připomínky se staly nedílnou součástí textu, kolegyním z Ústavu klasických studií Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a všem svým blízkým.